

K polské konceptualizaci nedávných literárních dějin

Hana Blažková

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav české literatury a komparatistiky
hanablazkova31@gmail.com

Pokud se důkladněji podíváme na některé aspekty kulturního života bývalých zemí tzv. východního bloku, musíme nutně revidovat naši představu o sdílené postsozialistické zkušenosti. Příkladem může být vývoj polské literární vědy po roce 1989. Přestože se v polském i českém prostředí shodně mluví o několika (nepochybně důležitých) společných aspektech, jako je zrušení cenzury, decentralizace knižního trhu nebo volání po depolitizaci literatury, můžeme najít i mnoho odlišností. Například ono volání po depolitizaci v Polsku nebylo směřováno ani tak vůči minulému režimu jako vůči disidentům, kteří byli nejmladší generací (někdy označovanou jako *třetí oběh*) kritizováni za zneužívání literatury pro účely politického boje. Zároveň zde můžeme mluvit o mnoha kontinuitách mezi osmdesátými a devadesátými lety, což bylo dáno zejména mírnější cenzurou, jež umožňovala vycházet i relativně nezávislým časopisům a knihám. S tím potom souvisí také větší kontinuita personální: v Polsku po roce 1989 nedošlo k tak radikální výměně pozic, jakou známe z českého kontextu.

Výrazně odlišným prvkem je také brzké rozdělení polské společnosti v polovině devadesátých let, jež přispělo k opětovné politizaci a polarizaci i v případě literární sféry. Vedle větší kontinuity literárněvědné diskuse se jedná o jeden ze zásadních faktorů, jež motivoval k rozmanitým konceptualizacím nedávné literární historie. Jejich nedílnou součástí je rovněž debata o literárněhistorických milnících. Již v roce 1997 publikoval Przemysław Czapliński knihu *Ślady przełomu. O prozie polskiej 1976–1996* (Stopy přelomu. O polské próze 1976–1996), v níž zpochybnil povahu převratu 1989 jako jednorázové události (přinejmenším z perspektivy literárního pole) a interpretuje ho jako pozvolný proces. O tři roky později vychází jeho společná kniha s Piotrem Śliwińským nazvaná *Literatura polska 1976–1998. Przewodnik po prozie i poezji* (Polská literatura 1976–1998. Průvodce po próze a poezii), která již literárněvědný milník umísťuje do devadesátých let.

Postupem času se tyto úvahy zpřesňovaly a dnes se jako o přelomovém běžně hovoří o roce 1996. Argumentuje se například tím, že se jednalo o zakončení transformace politického systému, symbolicky završené oceněním Wisławy Szymborské Nobelovou cenou a založením literární ceny Nike (Nasiłowska-Rek 2007). Do souvislosti se založením této literární ceny dává literárněhistorický milník i kolektiv Grzegorz Jankowicz, jež nedávnou literární historii zkoumá perspektivou teorie Pierra Bourdieua. Literární pole po této události podle nich výrazně podléhá heteronomizaci, a zároveň se v tomto období v Polsku definitivně konstituuje kapitalistický knižní trh (Jankowicz 2014, s. 111).

Založení ceny Nike je důležitým milníkem i pro Jana Potkańského, jehož článek *Nejnovější literatura. Pokus o serializaci* si můžete přečíst v tomto čísle *Slova a smyslu*. Na rozdíl od české Litery, k níž má Nike zřejmě nejbliže, má pouze jednu jedinou kategorii, do níž je každoročně nominováno sedm knih. Jejím zřizovatelem je deník *Gazeta Wyborcza* a jeho vlastník mediální společnost Agora, takže je také o něco lépe lokalizovatelná v rámci společenského pole. Pokud jako vzdálený pozorovatel — navíc poněkud předpojatý vůči české Liteře — mohu soudit, disponuje větším symbolickým kapitálem. Přestože je ze strany literárních vědců také kritizována, její společenský význam se zdá být větší.

Nejzajímavějším momentem Potkańského úvah je jistě snaha o propojení strukturalismu a sociologických přístupů k literatuře, tedy dvou literárněvědných směrů, jež se spolu většinou automaticky neasociují. Potkański totiž vychází z předpokladu, že strukturalismus se v současnosti nemůže zabývat pouze literárním dílem samotným, ale měl by se soustředit na celou strukturu knižního trhu, protože ta význam díla zásadním způsobem ovlivňuje. V důsledku medializace a komercializace knižního trhu zanikl autonomní prostor literárního pole a všechny body se sbíhají právě v literární ceně Nike, ve velké ceně, která vyrůstá z uzavřeného a skrytého literárního života jako plodnice ze svého podhoubí.

V českém literárním kontextu ceny takového rozměru chybí, zároveň ale podobný směr uvažování může být přínosný i pro něj. Zdá se, že se literární pole rozpadlo podobným způsobem. Literární život z pohledu běžných čtenářů nabírá seriální podoby, ať už ji spojujeme s výsledky Litery nebo s žebříčky prodejnosti jednotlivých knih. Zároveň zde můžeme sledovat také podobný rozkol mezi profesionalizovanou literární sférou a veřejností. Příkladem mohou být například neargumentované odsuzující soudy literárních vědců či kritiků o fenoménech booktubu či bookstagramu a *vice versa*. Chybí nám také mechanismy toho, jak mluvit o monopolizaci knižního trhu a jejích dopadech na literární tvorbu. Abychom se mohli bavit o literatuře celku, musíme nalézt způsob, jak se tyto světy do sebe překlápí.

Článek *Nejnovější literatura. Pokus o serializaci* vyšel v roce 2008 jako součást sborníku *Dwadzieścia lat literatury polskiej 1989–2009. Idee, ideologie, metodologie* (Dvacet let polské literatury 1989–2009. Ideje, ideologie, metodologie, eds. Arleta Galant a Inga Iwasiów), jehož ambicí bylo zmapovat polské metodologické myšlení o literatuře dvaceti popřevratových let.

LITERATURA

Czapliński, Przemysław: *Ślady przełomu.*

O prozie polskiej 1976–1996. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1997.

Czapliński, Przemysław — Śliwiński, Piotr:

Literatura polska 1976–1998. Przewodnik po prozie i poezji. Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000.

Jankowicz, Grzegorz a kol.: *Literatura polska po 1989 roku w świetle teorii Pierre’a Bourdieua. Raport z badań.* Korporacja Ha!art, Kraków 2014.

Nasiłowska-Rek, Anna: *Literatura okresu przejściowego 1975–1996.* Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

Potkański, Jan: *Literatura najnowsza. Próba serializacji.* In: Arleta Galant — Inga Iwasiów (eds.): *Dwadzieścia lat literatury polskiej 1989–2009. Idee, ideologie, metodologie.* Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008, s. 111–124.